

Framtidsvisioner om arbetstid

För ett tag sedan stötte jag på en beskrivning av "morgondagens värld" i en gammal veckotidning. På 80-talet kommer statusymboler som bil, ett par tre TV-apparater, sommarstuga och diskmaskin att ägas av alla, utlovar artikeln. Bortsett från att prefixet "atom-" används flitigt – ett uttryck som idag mer förknippas med det 50-tal artikeln är skriven i än med framtiden – känns förutsägelsena ganska träffsäkra.

Om det nu inte vore för en sak. Artikelförfattaren spår att redan på 80-talet kommer semestern att vara sex månader lång. Det här är inget tillfälligt misstag i just den här beskrivningen. Tvärtom är det ett vanligt drag redan hos de klassiska utopisterna att träffa något så när rätt när det gäller den tekniska utvecklingen, men väldigt överskatta minskningen av arbetstiden. Hos **Charles Fourier** är arbetsdagen två timmar. Och just det här verkar idag fullkomligt orealistiskt.

Framtidsbilder kommer givetvis till genom att man drar ut utvecklingslinjer och tendenser i den egna samtiden. Så vad den korta arbetstiden pekar på är att arbetstidsförkortning var en realitet när förutsägelsen gjordes, eller att det i vart fall var en aktuell fråga. Men det här kan ändå tyckas vara märkligt. Man kunde ju tycka att i en tid som materiellt sett var fattigare än vår skulle det vara förbättringar av det slaget man drömde om, medan sex månaders semester skulle ses som onödig lyx. För oss däremot borde de materiella drömmarna ha förlorat mycket av sin relevans, medan arbetstidsförkortning vara en levande fråga, särskilt med tanke på att den teknikoptimism som genomsyrar tidigare framtidsbeskrivningar är från en tid innan miljöfrågorna började uppmärksammas. Men i själva verket är det precis tvärtom: den framtid man finner beskriven i dagens media är tekniskt sett mer utvecklad än vår, men att framtiden skulle medföra en radikalt förkortad arbetstid är det ingen som verkar tro.

För att förstå det här tror jag att det är värt att uppmärksamma att materiell utveckling och arbetstidsförkortning inte är två likartade sätt att använda rikedom på. Om den jag arbetar för tänker sig att den lön jag får ska motivera mig att arbeta, skulle det naturligtvis motverka syftet om jag efter att ha tagit emot lönen sade att jag nu har vad jag behöver och därför inte behöver arbeta på ett tag. Om jag däremot använder de pengar jag tjänar för att materiellt förbättra min situation, måste jag arbeta också nästa månad. Likaså är det bättre för den som säljer saker om jag använder min lön på det sättet, istället för att använda den på att vara ledig.

Därför kunde man säga att arbetstidsförkortning är en politisk fråga, en reform som kommer till genom politiska beslut, medan materiell utveckling inte är det. Skillnaden mellan vår tid och 50-talet, eller för den del Fouriers tidiga

1800-tal, är då att vi har förlorat tron på den typen av reformer, och bara har kvar tron på teknikens framsteg, som vi får del av genom individuellt arbete och konsumtion.

Ett annat sätt att beskriva den här skillnaden är den här. I det arbete jag utför på fritiden, finns det ett direkt förhållande mellan den tid jag lägger ner och resultatet. När jag städar, städar jag tills jag är klar. Lönearbete fungerar inte så. Jag bestämmer mig inte först för hur mycket pengar jag behöver, för att sedan arbeta precis så lång tid som behövs för att tjäna dem. I det arbete jag utför på fritiden finns det bara två möjligheter, antingen blir jag klar, eller så blir jag det inte, t.ex. för att den tid jag har inte räcker till. I lönearbete finns de två möjligheterna också. Den lön jag har räcker precis till det jag menar mig behöva, den lön jag har räcker inte. Men här finns också en tredje möjlighet: den lön jag har räcker längre än till det jag skulle arbeta för om förhållandet mellan arbete och resultat var direkt. Det här kan skapa märkliga situationer.

Om jag på fritiden blir erbjuden att göra något mot betalning, t.ex. att hjälpa en vän att flytta, framstår betalningen för mig bara som märklig. Här skulle pengarna aldrig kunna motivera mig att arbeta, eftersom jag redan har vad jag menar mig behöva och betalningen hur som helst aldrig skulle kunna ge mig den tid tillbaka som jag använder för att hjälpa henne. Om tid är pengar, så är i alla fall inte pengar tid. Att jag hjälper henne betyder därför att det här helt enkelt är mitt liv, det jag menar att min tid består av. Men under arbetstid har jag plötsligt en helt annan inställning till tid. Eftersom min arbetstid är bestämd, uppstår inte någon fråga om varför jag arbetar också då jag redan har det jag menar mig behöva, om det så skulle vara för att jag tycker det är roligt, av plikt, för att vara tillsammans med mina vänner. Med arbetstid förändras därför mitt förhållande till arbetets mening: t.ex. skulle inte konsumtion så som vi känner den vara möjlig utan den.

Poängen är alltså att frågan om teknisk utveckling, arbetstid och lön inte är en ekonomisk fråga i någon snäv bemärkelse, utan en existentiell. Vad gör jag med mitt liv? Är det den som ger mig lön som bestämmer vad jag ska göra, eller gör jag det själv? Vad behöver jag egentligen, vad finner jag roligt och meningsfullt? Den begränsade tid jag trots allt har, vad gör jag med den?

Hugo Strandberg är doktor i teologi och universitetslärare i filosofi vid Åbo Akademi